

שבועת נח - קץ העונש הטוטאלי?

כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבר מי נח עוד על הארץ כן נשבעתי מקצף עליך ומגערך בך: (ישעיהו נד ט).¹
 והקמתי את בריתי אתכם ולא יפרת כל בשר עוד ממי המבול ולא יהיה עוד מבול לשחת הארץ: (בראשית ט יא).²

בראשית רבה כז ד – וינחם, ויתעצב

"וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ" (בראשית ו ו). רבי יהודה אמר: תנחות הייתה לפני, שבראתי אותו מלמטה. שאילו בראתי אותו מלמעלה לא היה מורד בי. רבי נחמיה אמר: מתנחם אני שבראתי אותו מלמטה, שאילו בראתי אותו מלמעלה, כשם שהמריד בי את התחתונים כך היה ממריד בי את העליונים. אמר ר' איבו: תנחות הייתה לפני, שבראתי בו יצר הרע. שאילו לא בראתי בו יצר הרע לא היה מורד בי. אמר רבי לוי: מתנחם אני שעשיתי אותו וניתן בארץ. "ויתעצב אל לבו" - אמר רבי ברכיה: משל למלך שבנה פלטין ע"י אדריכל. ראה אותה ולא ערבה לו. על מי יש לו להתכעס, לא על אדריכלי! כך: "ויתעצב אל לבו".³

בראשית רבה פרשה לד סימן ו – משל הסופר שעזב ומבקש לחזור

"צא מן התיבה" - ... "לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים" (קהלת ג א) - זמן היה לנח ליכנס לתיבה, שנאמר: "בוא אתה וכל ביתך אל התיבה" (בראשית ז א), וזמן היה לו שיצא ממנה, שנאמר: "צא מן התיבה". משל לפרנס שיצא מן המקום והושיב אחר תחתיו. כיון שבא, אמר לו: צא ממקומך. משל לסופר שיצא למקום אחר והושיב אחר תחתיו. כיון שבא, א"ל: צא ממקומך.⁴ כך נח צא מן התיבה ולא קיבל עליו לצאת. אמר: אצא ואהיה פרה ורבה למאירה?⁵ עד שנשבע לו המקום שאינו מביא מבול לעולם, שנאמר: "כי מי נח זאת לי, אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ" (ישעיה נד ט).⁶

¹ פסוק מהפטרות השבת שנראה עוד להלן, הוא הסיבה העיקרית לבחירה בפרק זה מישעיהו להפטרות פרשת נח - הבטחת הקב"ה שלא יהיה עוד מבול. וכאן האב שואל את בני ביתו המסובים לשולחן השבת: מתי עוד קוראים בהפטרות זו בלוח השנה? ויש עוד הפטרה אחת (לפחות) שנקראת בשני מועדים שונים בלוח השנה, מצאו גם אותה. לעניינינו, כאשר הנביא מבקש לתאר את הבטחת הקב"ה ששוב לא יגלה את עם ישראל ולא יכעס עליהם, הוא מביא את הבטחה לנח, למין האנושי כולו, ששוב לא יהיה מבול והרס טוטאלי של העולם ושל האנושות. על הבטחה זו לנח נבקש לדון הפעם; ולהבטחה ששוב לא יכעס עלינו הקב"ה עינינו מייחלות.

² הרי לנו פסוק בתורה עצמה שמבטיח שלא יהיה עוד מבול לשחת את הארץ (העולם) ואף סימן ואות נתן הקב"ה להבטחה זו, היא הקשת בענן, ככתוב בהמשך שם: "את קשתי נתתי בענן והיתה לאות ברית ביני וביני הארץ". (ראה דברינו קשת בענן בפרשה זו). וכבר קודם לכן, בהקמת המבול, נח אחר המבול, אומרת התורה: "וירח ה' את ריח הניחח ויאמר ה' אל לבו לא אסף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם כי יצר לב האדם רע מנעריו ולא אסף עוד להפכות את כל חי פאשר עשיתי" (בראשית ח כא), ופירוש חזקוני שם מכנה פסוק זה: "ברית הבטחון". אך שם הקב"ה אומר זאת אל לבו ואילו כאן, בקשת, נאמרים הדברים לכל האנושות דאז: נח ובניו (פסוק ח שם), בתוספת סימן הוא אות הקשת, שהוא סוג של עדות. כך או כך, רוב המדרשים הדנים בנושא שלנו, קץ העונש הטוטאלי, בוחרים לצטט את הפסוק מישעיהו ופחות את אלה מהתורה. כנראה בגלל "השבועה לנח" שם, שכפי שחז"ל הבינו ניתנה "בזמן אמת". ראה אמנם בגמרא שבועות לו ע"א שלשון לאו כפולה נחשבת לשבועה (וכך גם הן כפול, מובא בפירוש רבי בחיי להלן), אך הדרשן מחפש לשון "שבועה" ממש.

³ כך מסתיימת פרשת השבוע שעבר במעין מבוהא לפרשת המבול. בפרשה אחת (שבארץ ישראל נחלקה לארבעה סדרים) אנו עוברים מברית העולם לתהיה (חרטה?) על יצירתו! אך כעת, אחרי המבול, מה עכשיו? האם כעת מבין האדריכל "שזה מה יש" ושכל עולם חדש שייבנה, אחרי כל עולם שייחרב, לא יהיה יותר טוב ממנו? האם הסכין כביכול הבורא למחשבה שאין לו אלא העולם השישים ואחד שיצר, עליו העיד ואמר: "והנה טוב מאד" (לאחר שכבר בנה עולמות קודמים והחריבם, בראשית רבה ט ב)? ומה נענה למלאכים שאמרו מראש לא לברוא את האדם (בראשית רבה פרשה ח, ראה שם בפרט סימנים ג, ז, ח), שהם צדקו? על נושא התנחמות הקב"ה שברא את העולם ועצבות לבו על יצירתו כבר דנו בדברינו וינחם ה' כי עשה את האדם שם גם ראינו את פירוש רמב"ן לבראשית ו, בהסתמך על המדרש שהבאנו, שהוא "סוד גדול, לא ניתן ליכתב". ראה גם דברינו לא איש אל וינחם בפרשת בלק. כאן, אין לנו אלא מה שקורה כעת, לאחר המבול. הקב"ה מבטיח ששוב לא ישחית עולמו ולא יכלה בו זעמו. ולא יתנחם ולא יתעצב עוד אל לבו הוא.

⁴ הפרנס או הסופר (מורה) יצאו למקום אחר (שנת שבתו? ניסו מזלם במקום אחר?) והושיבו להם ממלא מקום. כשחזרו, אמרו לממלא המקום שיעזוב את מקומו ויחזיר להם את התפקיד. והנמשל, שהקב"ה במבול כביכול עזב את העולם "ומסר את המפתחות" לנח ועכשיו הוא מבקש לחזור לעולמו, "לקבל את המפתחות חזרה" ולהחזיר את נח לתפקידו הקודם. ראה מוטיב דומה בימות המשיח במשל של רב פפא על השור שנפל למשכב ומבקש לחזור לתפקידו, גמרא סנהדרין צח ע"ב.

⁵ שנים עשר חודש בתיבה לא קיימו נח ומשפחתו קשרי אישות ולא עסקו בפריה ורבייה, ראה בהערה הבאה, וכאן, משהותר להם, אין נח ממחר לחזור לחיי אישות שמסמלים את החזרה לחיות בעולם והוא מציב תנאים לפני הקב"ה.

⁶ מדרש זה מציג בצורה אמיצה את תגובת נח למבול: לא עוד! לא מתחילים את ישוב העולם מחדש, אם אין הבטחה מהגבורה שלא יהיה עוד הרס טוטלי. נח לא מוכן לחזור לתפקידו, כולל מצוות פרו ורבו, עד שיקבל הבטחה בשבועה של הקב"ה שלא יהיה עוד מבול ושפרייתו ורבייתו מחדש לא תהיה למאירה ולחורבן נוסף. ראה הרחבת מדרש זה בתנחומא (בובר) פרשת נח סימן יז, כולל הדגש על עניין "פרו ורבו": "כל הימים שהיה נח בתיבה, היו נח ובניו וכל אשר אתו אסורים בתשמיש המטה. אמר להם הקב"ה: אפשר שאהא כועס ומחריב את העולם ואתה בונה? אלא כשיעבור המבול אתם נזקקים לפריה ורבייה, שנאמר: לאמר לאסורים צאו (ישעיה מט ט). וכיון שיבשה הארץ אמר לו הקב"ה: צא מן התיבה ואתה ואשתך (בראשית ח טז), והתיר להם פריה ורבייה. ואף לבהמה

רבי בחיי בן אשר דברים פרק כג כד – מוצא שפתיך תשמור⁷

מוצא שפתיך תשמור ועשית. על דרך הפשט יחזור לנדר, שהרי הזהיר בלא תאחר ... וע"ד המדרש: מוצא שפתיך תשמור ועשית, מוצא שפתיך, זו מצות עשה, תשמור זו מצות לא תעשה וכו'.⁸ וע"ד הקבלה: מוצא שפתיך, כנגד פי ה', וזהו החיוב המוטל על האדם לקיים ככל היוצא מפיו... , אפילו שלא בשבועה כלל. ואמרו רז"ל: (שבועות לו א) לאו לאו תרי זמני שבועה היא, שהרי הקדוש ברוך הוא אמרו במבול בפסוק: "וירח ה' את ריח הניחוח" (בראשית ח כא), וכתוב: "אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ" (ישעיה נד ט), אבל פעם אחת אינו שבועה אבל הוא חיוב לקיים דברו, ומזה אמרו (בבא מציעא מד א) על כל מי שחזרו דבורו שמקבל עליו "מי שפרע".⁹

בראשית רבה לט ו – אברהם נשען על שבועת הקב"ה לנח

... בשעה שעמד אברהם אבינו לבקש רחמים על הסדומים, מה כתוב שם? "חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע וכו'" (בראשית יח כה). אמר ר' אחא: נשבעת ואמרת שאין אתה מביא מבול לעולם, מה אתה מערים על השבועה? אתמהא! מבול של מים אין אתה מביא, מבול אש אתה מביא? אם כן לא יצאת ידי השבועה!¹⁰

שמות רבה פרשה א סימן ט – ייתכן מבול "מקומי"

"הבה נתחכמה לו" (שמות א ט-ל) ... אמר ר' חמא ב"ר חנינא: אמר: בואו ונתחכם לאלוהיהם של אלו. נדונם באש – כבר כתוב: "כי באש ה' נשפט" (ישעיהו סו טז). נדונם בחרב – כבר כתוב: "ובחרבו את כל בשר" (שם).¹¹ לא נדון אותם אלא במים, שכך נשבע הקב"ה שאין מביא מבול לעולם, שנאמר: "אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ" (ישעיה נד ט). והם אינם יודעים שעל כל העולם כולו אינו מביא, אבל על אומה אחת מביא; ועליהם אינו מביא אבל הם באים ונופלים לתוכם, שנאמר: "ייגירוהו על ידי חרב מנת שועלים יהיו" (תהלים סג יא); "כי בדבר אשר זדו עליהם" (שמות יח יא) – בקדרה שבשלו בה נתבשלו.¹²

מדרש תנחומא פרשת ראה סימן ג – אין הציבור לוקה בגין חטא היחיד

ולחיה ולעוף התי, שנאמר: ושרצו בארץ ופרו ורבו על הארץ (בראשית ט ז). אמר לו נח: ריבונו של עולם, שמא אתה מביא מבול לעולם? אמר לו: כך נשבעתי שאיני מביא עוד מבול, שנאמר: וירח ה' את ריח הניחוח ויאמר ה' אל לבו לא אוסיף לקלל עוד את האדמה וגו' (בראשית ז כא). היאך נשבע לו? רבותינו אומרים: בברית אברהם נשבע לו, שנאמר: וזרות עמו הברית (נחמיה ט ח). וכן ישעיה אמר: כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ (ישעיה נד ט). את הקשר לאברהם, נראה במדרש הבא. וכאן אכן יש ציטוט של פסוק מהתורה ולא רק מישעיהו, אך שים לב שהפסוק בישעיהו הוא העיקר.

⁷ יש להבדיל בין **רבי בחיי בן אשר אבן חלואה**, סרגוסה ספרד מאות 13-14, מתלמידי הרשב"א, פרשן מקרא, ובין רבינו בחיי בן יוסף אבן פקודה בעל חובת הלבבות, סרגוסה ספרד שקדם לו במאתיים שנה לערך.

⁸ עפ"י מדרש ספרי והגמרא בראש השנה ו ע"א. ראה דברינו **מוצא שפתיך תשמור ועשית** בפרשת כי תצא.

⁹ בפירושו לפסוק: "מוצא שפתיך תשמור ועשית" בפרשת כי תצא, נזקק רבי בחיי בן אשר לשבועת הקב"ה לנח הנזכרת בספר ישעיהו ודברי הגמרא במסכת שבועות ששבועה היא רק אם יש אמירה כפולה: הן, הן או לאו, לאו. האמירה הראשונה של הקב"ה שלא יהיה עוד מבול הארץ היא בפרשתנו, בראשית ח כא: "וַיִּרַח ה' אֶת־רִיחַ הַנִּיחּוֹחַ וַיֹּאמֶר ה' אֶל־לְבוֹ לֹא־אֶסְפֹּף לְקַלְלַת עוֹד אֶת־הָאָרֶץ מֵעַבּוֹר הַאֲדָמָה וְכֹיֵן וְכֹיֵן אֶת־הָאָרֶץ כִּי מִי נֶחַ זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי מֵעַבּוֹר מִי נֶחַ עוֹד עַל הָאָרֶץ". רבי בחיי מתמקד כאמור בפירוש לפסוק: "מוצא שפתיך תשמור ועשית" בפרשת כי תצא, אבל לעניינינו היוצא מדבריו הוא שגם ללא הפסוק בישעיהו היה הקב"ה מחויב לא להביא עוד מבול לעולם, משום: "מוצא שפתיך תשמור". ומי שלא מקיים מוצא פיו, גם ללא נדר וללא שבועה, נענש ב"מי שפרע מדור המבול" גם הקב"ה ...

¹⁰ אברהם העומד בגבורה מול הקב"ה בטיעונו להצלת סדום, נשען על שבועת הקב"ה לנח! ראה גם את השבועה שאברהם משיב את הקב"ה, אחרי העקדה, שלא ינסה אותו עוד: בראשית רבה נו יא: "ויקרא מלאך ה' שנית ויאמר בי נשבעתי - מה צורך לשבועה זו? א"ל: השבע לי שאין אתה מנסה אותי עוד מעתה ולא את יצחק בני". אברהם הולך בתקדים שסלל נח ולא בכדי נקרא נח "צדיק יסוד עולם" - צדיק המונח ביסוד העולם, צדיק המייסד את העולם. וכבר הארכנו לדון במדרש זה בדברינו **נח אברהם נח ומשה** בפרשת נח וכן בדברינו **פרא בסיליוס נומוס אגרפוס בפרשת וירא**. אבל באמת, לא הצליח אברהם בטיעונו, מעבר להצלת הצדיקים הבודדים שהיו בסדום כלוט ומשפחתו, והקב"ה כן הביא מבול של אש על סדום ועמורה. שהם מהארץ שהובטחה לאברהם ואוכלוסייתה היא בכלל "אב המון גויים" שהוא תוארו של אברהם (ראה רש"י על הפסוק: המכסה אני מאברהם, בראשית פרק יח פסוק ז). מבול חלקי יכול לבוא לעולם ואולי לא רק של אש אלא גם של מים ופגעים אחרים.

¹¹ אי אפשר, אומרים המצרים לדון את ישראל באש או בחרב, כי לכך תהיה תגובה מהקב"ה.

¹² אם אברהם טוען שהקב"ה יערים על שבועת נח בכך שידון את סדום באש, באים המצרים ומתחכמים להשמיד את בני ישראל במים ("כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו"), בידיעה שהקב"ה, שבד"כ דן מידה כנגד מידה, אינו יכול לגמול להם במים בשל שבועת נח. והתשובה, כמו בסדום, שאין מדובר בהחרבת כל העולם, רק עיר, אזור או אפילו אומה שלימה. מה גם שהם גרמו לעצמם. ראה במקבילה במסכת סוטה יא ע"א שם הסמך לכך שהמצרים נפלו בים מעצמם, הוא מפסוק פשוט בתורה: "ומצרים נסים לקראתך". שבועת נח איננה שטר ביטחון ורשות להרע. הרס וכליה בתגובה למעשים רעים, גם של עם שלם, עדיין ייתכנו. ובהוותנו ראינו זאת בדור הקודם.

זה שהכתוב אומר: "מפי עליון לא תצא הרעות והטוב" (איכה ג). אמר ר' אבין: בשעה שעמדו ישראל לפני הר סיני ונתן להם הקב"ה את התורה, באותה שעה כל מי שחטא הקב"ה פורע ממנו. לשעבר, כל מי שחוטא היה דור משלם חטאו.¹³ לדור המבול אמרו רבותינו: הרבה פְּשָׁרִים היו בהן, כגון נח, ונמחו עם הדור. בדור הפלגה היו חוטאין, אפילו התינוקות משתלמין. כשעמדו ישראל בסיני ונתן להם הקב"ה את המצות, אמר: לשעבר היו הדורות לוקין על עון של אחד מהן מכאן ואילך אין הדור לוקה על אחד, הוי: "מפי עליון לא תצא הרעות והטוב".¹⁴

מכילתא דרבי ישמעאל יתרו מסכתא דעמלק פרשה א – חזרה על שבועת נח במתן תורה

בשעה שניתנה תורה לישראל, זעו כל מלכי האדמה בהיכליהם, שנאמר: "ובהיכלו כולו אומר כבוד" (תהלים כט ט). באותה שעה נתקבצו כל מלכי אומות העולם אצל בלעם הרשע. אמרו לו: בלעם, שמא המקום עושה לנו כמו שעשה לדור המבול, שנאמר: "ה' למבול ישב וישב ה' מלך לעולם" (תהלים כט ז).¹⁵ אמר להם: שוטים שבעולם, כבר נשבע הקב"ה לנח שאינו מביא מבול לעולם, שנאמר: "כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ" (ישעיה נד ט). אמרו לו: שמא מבול של מים אינו מביא, מבול של אש מביא? אמר להם: אינו מביא, לא מבול של אש ולא מבול של מים, אלא תורה נותן הקב"ה לעמו ולידידיו, שנאמר: "ה' עוז לעמו יתן" (תהלים כט יא).¹⁷ כיון ששמעו כולם מפיו הדבר הזה, ענו כולם ואמרו אחר כך: "ה' יברך את עמו בשלום" (תהלים כט יא), ופנו והלכו איש למקומו.¹⁸

תלמוד ירושלמי מסכת תענית פרק ג הלכה ט – מתפללים או לא מתפללים על ריבוי גשמים

שאלו את רבי אליעזר: מאימתי מתפללין על הגשמים שילכו להם? אמר להן: כדי שיהא אדם עומד בקרן העופל ומשקשק את רגליו בנחל קדרון. אבל בטוחים אנו בבעל הרחמים שאינו מביא מבול לעולם. מה טעמא? "כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ" (ישעיהו נד ט).¹⁹

¹³ פיסקנו עפי' פירוש ענף יוסף שמסביר שהמילים "לדור המבול" שייכים להמשך ופירושה "על דור המבול אמרו רבותינו" ולפיכך שמנו כאן נקודה. כך גם מסתבר לפי המשפט שאחריו: בדור הפלגה וכו'. והמאיר עינינו והפודנו משגיאות מי יבין - יבורך.

¹⁴ לא בכדי ממוקם מדרש זה בפרשת ראה הפותחת במילים: "רְאֵה אֲנֹכִי נֹתֵן לְפָנֶיךָ הַיּוֹם בְּרִכָּה וְקִלְלָה ... אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנֹכִי מֵצִיחַ אֶתְכֶם הַיּוֹם" שהוא מקור חשוב לכח הבחירה שנתן הקב"ה לאדם, וממילא לאחירותו למעשיו, נושא עליו הרחבנו בדברינו על כח הבחירה ועל לפני משורת הדין בפרשת ראה. אמנם, אין הדברים פשוטים, ובין קץ העונש הטוטאלי שדור שלם ועולם שלם לוקים עליו ובין שפיטת היחיד כמות שהוא, נאמר גם: "פוקד עוון אבות על בנים". וגם עליו כבר הרחבנו בדברינו פוקד עוון אבות על בנים בפרשת כי תשא. וכבר אמרו חכמים שזה אחד מארבעה דברים שהנביאים שינו בדברי משה: "משה אמר: פוקד עון אבות על בנים (שמות לד ז) - בא יחזקאל וביטלה: הנפש החוטאת היא תמות (יחזקאל יח כ) (מכות כד א). אך לא צריך לחכות ליחזקאל וכבר בספר דברים (כד טז) נאמר: "לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות איש בְּחַטָּאוֹ יוֹמְתוֹ" (פסוק שמצוטט במלכים ב יד ו, דברי הימים ב כה ד). ועוד הארכנו לדון בנושא זה בדברינו הנסתרות והנגלות בפרשת נצבים שם הראינו שלרוב השיטות אין עונשים על הנסתרות וגם הערבות ההדדית של "כל ישראל ערבים זה בזה" ו"ממשכנים עצמם זה על זה" הוא רק על הנגלות. כללו של דבר, במתן תורה, ועוד יותר ברית ערבות מואב, נקבע הכלל שאין יותר עונש קיבוצי, שלא לדבר על עונש עולמי טוטאלי, ואושרה שבועת הקב"ה לנח.

¹⁵ במקבילה למדרש, בגמרא זבחים קטז א מודגש שמלכי האומות "אחזתן רעה בהיכליהם, אך גם "אמרו שירה, שנאמר: ובהיכלו כולו אומר כבוד". מקבילות רבות יש למדרש זה, שיש להאריך בו בפרשת יתרו או חג השבועות וכאן נביא רק הנחוץ לעניינינו.

¹⁶ היינו שבמבול ה' חידש את ממשלתו ומושבו בעולם ויש לחשוש שמא הוא עושה זאת שוב כעת. ראה שמות רבה ז ד: "אנו מוצאין בדור המבול בישיבה דן אותם האלהים, שנאמר: ה' למבול ישב". אבל במקבילה למדרש זה בגמרא זבחים, משמש פסוק זה בפי בלעם שמרגיע את אומות העולם שאין כאן מבול. אם כך, אזי הפירוש הוא שאחרי המבול ה' ישב כמלך לעולם ושוב לא יהפוך את ממלכתו ועולמו. ראה תיאור סיום מעשה הבריאה באבות דרבי נתן נוסח א פרק א: "גמר את כל מעשיו ונתעלה וישב במרומו של עולם". ומדרש תנאים לדברים פרק לג מחלק את הפסוק לשניים. אומות העולם אומרים: "ה' למבול ישב" שהוא חורבן, ובלעם עונה להם בחצי השני: "היום הוא מולך בעולמו, היום הוא מיישב את עולמו, שנאמר: וישב ה' מלך לעולם".

¹⁷ ראה ויקרא רבה לא ה: "ר' יהודה אומר: עוז זו תורה, זהו שאתה אומר: ה' עוז לעמו יתן (תהלים כט, יא)". וכן שמות רבה כז ד: " ... כשהוצאת אותנו ממצרים ונתת לנו את התורה שנקראת עוז שנאמר (תהלים כט) ה' עוז לעמו יתן". וכן הוא במדרשים רבים אחרים, אבל בגמרא ברכות ו ע"א "עוז" הם התפילין ורוב הדרשות על פסוק זה הם על ערך השלום.

¹⁸ במתן תורה נקבעה סופית שבועת הקב"ה לנח, כדברי המדרש הקודם, אך המעמד עצמו היה אירוע קוסמי שעלול להתפרש כזעזוע של יסודות העולם. השווה עם המדרשים שבעת מתן תורה פרוחה נשמתן של ישראל ושעל כל דבור היו נסוגים "ב' מיל והמלאכים היו צריכים להחזירם למקומם ולרוחם (שמות רבה פרשה כט, שיר השירים רבה פרשות א, ו ועוד). גם השקט שהשתרר בעת מתן תורה "צפור לא צווח עוף לא פרח שור לא געה ... אלא העולם שותק ומחריש" (שם), יכול להיחשב כמבשר מבול שבא לעולם, שהרי בעת שהעולם כוסה כולו במים אינסופיים, שקט גדול ומפחיד השתרר בעולם. גם אחרי רעידת אדמה, בשוך נהמת האדמה הזזה, משתרר שקט מאיים. כך סברו אומות העולם ורק בלעם הרשע שהיה כדרגת משה, ידע שהתורה המאוששת את שבועת הקב"ה לנח שלא יהיה עוד עונש וחורבן טוטאליים - יורדת לעולם. "איש בחטאו יומת". לא מבול של מים ולא מבול של אש.

¹⁹ ההבטחה לאי הבאת מבול שנית לעולם, היא גם הבטחה לגשמים כתיקונם ושלא יביאו הרס וחורבן, גם חלקיים לעולם. דבר שלא תמיד התקיים ומתקיים (צונאמי, טייפונים, מונסונים ושאר מיני גשמים ושיטפונות עזים מאד) ולכן, הגם שאנחנו "בטוחים בבעל הרחמים שאינו מביא מבול לעולם", בתנאים מסוימים כן מתפללים על ריבוי גשמים וגם הכהן הגדול היה מתפלל בתפילתו הקצרה בקדש הקדשים ביום הכיפורים על אנשי השרון: "יהיה רצון שלא יעשו בתייהם קבריהם" (ירושלמי יומא ב). זאת, אגב בניגוד

בראשית רבה פרשה מט סימן ח, פרשת וירא – ברכת שומע תפילה

א"ר תנחומא: למה התקינו ברכות חמש עשרה עד שומע תפילה? ²⁰ כנגד ט"ו אזכרות שב"הבו לה' בני אלים" עד "ה' למבול ישב", שהוא מכלה את הפורעניות מלבוא לעולם. ²¹

שבת שלום וחודש טוב וגשמים בעיתם וכתיקונם מחלקי המים

מים אחרונים: בהמשך למדרש בראשית רבה לד ו' צא מן התיבה", ומדרש תנחומא שהבאנו בהערה 6, ראה גם המדרש הבא שעורך השוואה בין יציאתם של חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש ובין יציאת נח "מכבשן המים", בין הקב"ה ובין נבוכדנצר (לא רצינו לעצור שם ברצף המדרשים):

אגדת בראשית (בובר) פרק ז

... מיד בקשו המלאכים לירד ולהתיר אותן, אמר להם הקב"ה ... אני יורד ומצילך ... משהתיר צינן את הכבשן, והסיר הקב"ה את הכבשן והעלה אותה ... כיון שירד המלאך, אמר להן: צאו לכם מכאן, הרי התיר הקב"ה אתכם, ועשה לכם את הנסים! ... אמרו לו: אין אנו יוצאין שלא ברשותו של נבוכדנצר. שלא יאמרו ברחו אלו מן הכבשן. למה? אני פי מלך שמור, (קהלת ח ב) - ברשותו הושלכנו לכאן, וברשותו אנו יוצאין. כיון שבא נבוכדנצר וראה אותן תמה התחיל צוח, אמר להם: צאו לכם ... אמרו למלאך: עכשיו אנו יוצאין. ממי למדו? – מנח. כשנכנס לתיבה, ברשותו של הקב"ה נכנס, שנאמר: "ויאמר ה' לנח בוא אתה וכל ביתך אל התיבה" (בראשית ז א). כיון שיבשה הארץ ונחה התיבה ... אמרו לו בניו: נצא מכאן! אמר להם: חס ושלום, ברשותו של הקב"ה נכנסנו, וברשותו אנו יוצאין. כיון ששמע הקב"ה כך, מיד: "וידבר אלהים אל נח לאמר צא מן התיבה" (בראשית ח טו טז), לכך נאמר: "אני פי מלך שמור" (קהלת ח ב). וכל אחד ידרוש ויעמיק בדרשה זו כפי הבנתו ורוחו הטובה.

למשנה הקובעת שאין מתפללים על רוב גשמים (תענית פרק ג משנה ח ובגמרא תענית דף כב ע"ב). וגם השאלה לר' אליעזר איננה אם מתפללים או לא מתפללים על ריבוי גשמים, אלא רק "מאימתה". שאלה או הערה הלכתית זו באה, בירושלמי שם, בסיום הסיפור על חוני המעגל (עליו הרחבנו בדברינו **סיפור חוני המעגל – עיון מחודש בשמיני עזרת**), שלאחר שהתפלל על הגשם ונענה, ירדו גשמים כה רבים "עד שעלו ישראל מירושלם להר הבית מפני הגשמים" ובקשו ממנו: "כשם שנתפללת עליהן שירדו, כך התפלל עליהם שילכו להם". והביאו לו פר של הודיות "וסמך שתי ידיו ואמר: ריבוני, הבאתה רעה על בניך ולא יכלו לעמוד בה. הבאתה טובה על בניך ולא יכלו לעמוד בה. אלא יהי רצון מלפניך שתביא רווחה. מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה החמה ונתנגבה הארץ. ויצאו ומצאו מדבר מלא כמהים". היינו, שהתפילה על ריבוי גשמים, במקרים הנדירים בהם אומרים אותה, היא של הודיה ובלשון עדינה של מי שאינו יכול לעמוד ברוב טובה. וברוב שנים חלה פרשת נח בסמוך לז' במרחשוון בו מתחילים לשאול על הגשמים (לאחר שווידאנו שכל אחינו מבבל ומארצות הים שבו בשלום לבתיהם הנינוחים) ומייחלים להרבה גשם, עד שישקשו וישתכשו רגלינו בנחל קדרון ובכל נחלי הארץ עליה נאמר: "אַרְץ נְחֹלֵי מַיִם עֵינָת וְתִהְיֶה יְצֵאִים בְּבִקְעָה וּבְהָרָ" (דברים ח ז).

²⁰ במילים אחרות? למה מיקמו את ברכת שומע תפילה במקום החמשה עשר דווקא (והיום במקום השישה עשר)?

²¹ אחת האסמכתאות לתפילת שמונה עשרה היא "כנגד שמונה עשרה אזכרות שאמר דוד (תהלים כט) בהבו לה' בני אלים" (מסכת ברכות דף כח עמוד ב, והמקור בתוספתא ברכות ג כה). הוא פרק כט בתהלים שאנו אומרים בקבלת שבת, המזמור האחרון לפני לכה דודי. והברכה החמש עשרה היא שומע תפילה שהיא כנגד האזכרה החמש-עשרה: "ה' למבול ישב" (ראה הערה 16 לעיל). ראה דברינו **תפילת שמונה עשרה** בפרשת פקודי שם הארכנו בכל המקורות של תפילה זו. עוד בתפילתנו, ראה פרקי דרבי אליעזר (היגר) - "חורב" פרק כג: "וכן התקינו חכמים שיהיה שבועת נח בכל יום ויום, שנאמר: למען ירבו ימיכם וימי בניכם"; ונראה פשיטא שהוא מכוון להמשך הפסוק: "על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם כימי השמים על הארץ". ואבותיכם הוא נח שהקב"ה נשבע לו "עוד כל ימי הארץ", ולא יהיה עוד מבול לשחת הארץ". וגם בגעגועינו לימות עולם ושנים קדמוניות, אנו מזכירים את שבועת נח כמאמר ילקוט שמעוני מלאכי רמז תקפט: "וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם ... רבי אומר: כימי עולם - כימי נח שנאמר: כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי וכו'". כל זה לא נתן לנו ערובה ושטר ביטחון כפי שעולה ממדרשים רבים שלא נוכל להביא כאן. מה שראינו לעיל בסודם ובמצרים, לפני מתן תורה, תקף גם לנו ולכל אומות העולם, גם אחרי מתן תורה. ומה עלינו לעשות? נזכיר ונזכור את שבועת ה' לנח בתפילתנו, בקריאת שמע ובייחולינו, כל ימינו על אדמתנו; ונוסיף תפילה גדולה שהאדם שגילה את צפונות הבריאה בפיסיקה, ביולוגיה, כימיה ושאר המדעים וההנדסות הנלווים להם, לא יביא חו"ח מבול לעולם וחורבן כולל של כדור הארץ.